

судового розслідування проведення розшуку і затримання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення за межами України, виконання окремих процесуальних дій з метою видачі особи (екстрадиції) за запитом компетентного органу іноземної держави; оскаржувати судові рішення в порядку, встановленому цим Кодексом.

При цьому, керівники органів досудового слідства зобов'язані виконувати доручення і вказівки прокурора надані в письмовій формі. Невиконання керівником органу досудового розслідування законних вказівок та доручень прокурора тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Нововведенням проекту КПК є позбавлення органів прокуратури функції досудового розслідування. Так, відповідно до ст. 38 проекту КПК досудове розслідування мають право здійснювати, слідчі органів Державного антикорупційного бюро розслідувань України, органів внутрішніх справ, органів державної безпеки, органів, що забезпечують запобігання кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування, здійснюють їх розслідування та розкриття.

Підсумовуючи викладене, слід відзначити, що згідно ухваленого Верховною радою України проекту КПК прокурор залишається ключовою фігурою кримінального процесу, саме від прокурора залежатимуть основні процесуальні рішення на етапі досудового розслідування кримінальної справи, такі як: повідомлення особи про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення та складання обвинувального акта. В той же час, проект кримінально-процесуального Закону позбавляє органи прокуратури права проводити досудове розслідування кримінальних справ.

В.М. Трофименко
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Одним із проявів диференціації кримінально-процесуальної форми є провадження у справах приватного обвинувачення. Критерієм

для диференціації процесуальної форми у даному випадку виступає співвідношення у провадженні державно-владного начала та диспозитивності. Остання засада у справах цієї категорії набуває пріоритетного значення, що пояснюється низкою факторів, серед яких можна назвати невелику суспільну небезпечність злочинів, провадження по яких віднесено до справ приватного обвинувачення, локальність кримінально-правового конфлікту, можливість його врегулювання без застосування заходів кримінальної відповідальності тощо.

Пріоритетне значення диспозитивності у справах цієї категорії простежується на всьому етапі провадження, адже його порушення та закриття пов'язане саме із волевиявленням потерплого, якому відводиться роль обвинувача в судовому розгляді поданої ним до суду скарги.

Відповідно до ч. 1 ст. 27 КПК справи про злочини, передбачені ст. 125, ч. 1 ст. 126 КК, статтею 203-1, ч. 1 ст. 206, ст. 219, 229, 231-232-2, 356 КК щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян, порушуються не інакше як за скаргою потерпілого. Згідно з ч. 1 ст. 251 КПК скарга потерплого повинна відповідати вимогам, які встановлені КПК до обвинувального висновку. Більш детально такі вимоги сформульовано у постанові Пленуму Верховного Суду України від 02.07.2004 р. № 13 «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів», у п. 25 якої зазначено, що у скарзі мають бути чітко викладені підстави для порушення справи, зокрема, обставини, час, місце, мотиви, наслідки вчинення злочину, його кримінально-правова кваліфікація та відповідні докази; дані про особу, яка підозрюється в його вчиненні; прохання про притягнення її до кримінальної відповідальності тощо.

Наведені вимоги стосовно змісту скарги на практиці в окремих випадках перетворюються у нездоланну перешкоду для доступу потерпілого до суду і реалізації ним права на справедливий суд, адже їх виконання передбачає не тільки необхідність його звернення до отримання кваліфікованої юридичної допомоги, а й вказівку в цій скарзі таких даних, які йому можуть бути взагалі невідомі. Так, наявність у законі вимог до скарги як обов'язкової умови порушення кримінальної справи, серед яких є вказівка даних про особу, яка підозрюється у вчиненні злочину, позбавляє потерпілого, якому такі дані невідомі, можливості порушити в суді кримінальну справу і отримати захист своїх інтересів, у таких випадках КПК не передбачає й можливості

звернення потерпшого до органів, які здійснюють досудове провадження, і порушення ними кримінальної справи за його заявою. Втім очевидним є те, що залишати особу в цьому разі без судового захисту неможливо, оскільки недосконалість чинного закону не може бути підставою відмови у правосудді.

Виходячи із положень Конституції України, суд є органом державної влади, на який покладено обов'язок захистити порушені права, свободи та законні інтереси особи (ст. 55). Тому відмова у правосудді на підставі відсутності в законі відповідної процедури для звернення особи і реалізації нею конституційного права на судовий захист є неприпустимою. Це дає підстави стверджувати, що при зверненні потерпшого до суду із скаргою у порядку ст. 27, 251 КПК, в якій відсутні дані про особу, яка підозрюється у вчиненні злочину, і за умови неможливості отримання потерпшим таких даних, суддя має не залишати її без розгляду, як це передбачено ч. 2 ст. 251 КПК, а вносити постанову про відмову в прийнятті скарги до свого провадження і одночасно направляти таку скаргу прокурору для прийняття рішення про порушення кримінальної справи і вжиття заходів, спрямованих на встановлення особи, яка вчинила злочин, про що повідомляти особу, яка звернулася зі скаргою. У такий спосіб, не зважаючи на диспозитивність, яка в кримінальному процесі стосовно справ цієї категорії виступає як додаткова гарантія прав і законних інтересів потерпшого, забезпечується виконання обов'язку держави захищати від злочинних посягань права і свободи людини як вищу цінність і встановлювати порядок, який би гарантував кожному державний, у тому числі судовий захист, а кожному потерпшому від злочину - доступ до правосуддя і компенсацію завданої шкоди.

Проектом КПК суттєво змінено порядок початку провадження у справах приватного обвинувачення. Згідно ст. 477 законопроекту таке кримінальне провадження може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпшого. Отже, у цих випадках, за задумом розробників проекту, має здійснюватися досудове розслідування правопорушення. Запровадження такої новели уявляється правильним з двох причин: по-перше, це суттєво полегшує потерпшому доступ до правосуддя, адже від нього не потребується надання вичерпної інформації щодо особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, а її отримання знаходиться у площині публічної діяльності органів та осіб, які здійснюють кримінальне провадження; по-друге, порушення кримінальної справи судом, як це передбачено чинним КПК стосов-

но справ приватного обвинувачення, є проявом обвинувальної діяльності, а точніше здійснення функції кримінального переслідування, що не відповідає ролі та функції суду в кримінальному судочинстві, а тому й розпочинатися таке провадження має не на підставі рішення суду, а на підставі рішень та дій органів і осіб, які здійснюють досудове розслідування.

На окрему увагу заслуговує питання щодо забезпечення судовим захистом прав і законних інтересів особи, стосовно якої за заявою потерпшого порушена судом кримінальна справа приватного обвинувачення (відповідно до чинного КПК). Виходячи із вимог ст. 251 КПК, суддя, одержавши від потерпшого скаргу з проханням порушити справу, за наявності достатніх даних, які вказують на вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 27 КПК, порушує кримінальну справу і призначає її до судового розгляду. У зв'язку з цим виникає питання, яке має важливе теоретичне та прикладне значення, щодо можливих способів захисту прав і законних інтересів особи, стосовно якої прийнято зазначене судове рішення без достатніх до того підстав.

Системний аналіз положень кримінально-процесуального законодавства дозволяє дійти висновку про те, що ним не передбачено процедури оскарження рішення суду про порушення кримінальної справи даної категорії, що фактично позбавляє заінтересовану особу ефективного судового захисту її законних інтересів, які в даному випадку знаходять свій прояв у тому, щоб не бути притягнутим до кримінальної відповідальності, не втрачати часу, психічних та емоційних ресурсів на прийняття участі у кримінальному провадженні тощо. У зв'язку з цим слід згадати передбачений чинним КПК механізм оскарження до суду постанови органу дізнання, слідчого про порушення кримінальної справи, який незважаючи на неоднозначні оцінки фахівців, є достатньо ефективним засобом судового захисту прав, свобод і законних інтересів особи, щодо якої це рішення винесено незаконно. Його запровадження в кримінальному процесі обумовлюється необхідністю забезпечення в таких випадках оперативного судового контролю за рішенням про порушення кримінальної справи, яке здатне завдати шкоди не тільки правам та законним інтересам особи, стосовно якої воно прийняте, а й інших осіб, які взагалі можуть не мати відношення до вчиненого злочину.

Характер та правова природа суспільних відносин, які викликають необхідність оперативного судового контролю за рішенням органу дізнання, слідчого про порушення кримінальної справи, є таким

же, що й при порушенні кримінальної справи приватного обвинувачення суддею. Тому уявляється цілком обґрунтованою точка зору, відповідно до якої порушення кримінальної справи суддею має бути забезпечено відповідним механізмом оскарження даного рішення. Зрозуміло, що за умови прийняття нового КПК, який, як зазначалося вище, запровадив інший порядок здійснення кримінального провадження у справах приватного обвинувачення, ця проблема втрапить свою актуальність, яка на даний час вбачається безумовною.

Втім, здійснення кримінального провадження, як це передбачено проектом КПК, без прийняття відповідного процесуального рішення, яким воно відкривається, уявляється «кроком назад» порівняно із чинним законодавством, оскільки це позбавляє особу, стосовно якої проводяться слідчі дії (гласні та негласні), оперативно отримати судовий захист її прав і законних інтересів, у тому числі - й у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

О.М. Калачова
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу та правосуддя
Луганського державного університету внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка

І.В. Покас
курсант 3 курсу факультету кримінальної міліції
Луганського державного університету внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ЩОДО ДИПЛОМАТИЧНИХ ОСІБ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Особливості надання та використання дипломатичних імунітетів регламентується на міжнародному рівні шляхом закріплення даних імунітетів у Віденських конвенціях 1961 [1] і 1963 років [2]. Аналіз українського кримінально-процесуального законодавства засвідчив, що конкретного механізму звільнення осіб, наділених дипломатичним імунітетом, від кримінальної юрисдикції держави КПК України та інші галузеві нормативно-правові акти не містять. Кримінально-

процесуальний закон України лише окреслює наявність імунітету у таких осіб і встановлює вилучення їх зі сфери дії кримінальної юрисдикції України. Однак таке вилучення не є абсолютним, оскільки норми КПК України все ж регламентують можливість проведення певних слідчих дій за участю дипломатичних осіб та представництв. Тобто фактично національне законодавство у розрізненому порядку дублює положення, які встановлені міжнародно-правовими актами у цій галузі.

Керуючись принципом гармонізації національного законодавства до законодавства провідних країн Європи і світу, вважаємо за доцільне простежити особливості регламентації дипломатичного імунітету у кримінально-процесуальних законах іноземних країн.

Так, стаття 5 КПК Республіки Болгарія встановлює, що процесуальні дії, передбачені цим кодексом, застосовуються до осіб, які користуються імунітетом від кримінальної юрисдикції Республіки Болгарія, застосовуються лише відповідно до норм міжнародного права [3]. Таким чином, законодавець Республіки Болгарія з самого початку встановлює наявність норм, що регулюють відносини з особами, наділеними дипломатичними імунітетами. Водночас зазначений кодекс встановлює бланкетні норми, які відсилають до міжнародних актів. Отже зазначити, що далі по тексту КПК Республіки Болгарія особливості провадження щодо цих осіб не окреслені взагалі, тобто законодавець обмежився правилом бланкетної норми, не імплементуючи положення конвенцій до національного процесуального законодавства взагалі.

Кримінально-процесуальне законодавство Франції більш детально регламентує участь дипломатичних осіб у кримінальному судочинстві. Так, у КПК Франції передбачений особливий порядок допиту членів уряду й повноважних представників іноземних держав: письмові показання представників іноземної держави можуть бути витребувані судом через міністра зовнішніх зносин. Якщо вимога буде прийнята, допит провадить перший голова апеляційного суду або магістрат, якого він уповноважить [4].

Таким чином, ми бачимо, що національним законодавством Франції встановлюються норми, які є дещо відмінними від тих, що зазначені у Конвенціях: обмежується право на свідочий імунітет представників і встановлюється механізм отримання показань, чого немає у Конвенціях. Тож Франція конкретизує загальні норми міжнародно-правового акту шляхом їх часткової імплементації до націо-